

Wyrok z dnia 5 czerwca 2007 r.

I UK 376/06

Zatrudnienie ubezpieczonego na stanowisku kierownika kilku oczyszczalni ścieków, które nie ograniczało się do sprawowania stale i w pełnym wymiarze czasu pracy dozoru nad pracownikami świadczącymi pracę w szczególnych warunkach, ale polegało na wykonywaniu także innych, licznych czynności kierowniczych, nie stanowi wykonywania pracy w szczególnych warunkach dla potrzeb nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym.

Przewodniczący SSN Teresa Flemming-Kulesza, Sędziowie: SN Zbigniew Myszkowski (sprawozdawca), Romualda Spyt.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 5 czerwca 2007 r. sprawy z odwołania Józefa F. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w Z. o prawo do emerytury, na skutek skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 13 lipca 2006 r. [...]

o d d a l i ł skargę kasacyjną.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach wyrokiem z dnia 13 lipca 2006 r., wydanym po rozpoznaniu apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w Z., zmienił wyrok Sądu Okręgowego w Gliwicach z dnia 28 września 2004 r., przyznający ubezpieczonemu Józefowi F. prawo do emerytury w niższym wieku, w ten sposób, że oddalił odwołanie ubezpieczonego.

W sprawie tej ustalono, że ubezpieczony (urodzony 26 stycznia 1940 r.) posiada ogólny staż ubezpieczeniowy 42 lata i 8 miesięcy. W okresie od 1 stycznia 1967 r. do 31 grudnia 1972 r. oraz od 1 lipca 1974 r. do 15 grudnia 1986 r. był zatrudniony w byłym Powiatowym Przedsiębiorstwie Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w T.G. (zwanym dalej PWiK w T.G.) na stanowisku kierownika oczyszczalni ścieków, a w okresie od 4 października 1996 r. do 31 sierpnia 2002 r. w Przedsię-

biorstwie Wodociągów i Kanalizacji w B. (zwanym dalej PWiK w B.) na stanowisku kierownika technicznej eksploatacji oczyszczalni ścieków. Ze schematów organizacyjnych PWiK w T.G. z dnia 10 marca 1976 r. i z dnia 17 maja 1980 r. wynika, że w okresie od 1 stycznia 1967 r. do 31 grudnia 1972 r. i od 1 lipca 1974 r. do 17 maja 1980 r. ubezpieczony był kierownikiem 6 oczyszczalni, a od 17 maja 1980 r. do 15 grudnia 1986 r. kierownikiem 8 oczyszczalni. Oczyszczalnie te nie miały oddzielnych kierowników ani mistrzów, z wyjątkiem oczyszczalni „P.” gdzie był mistrz, miały natomiast brygadzystów, z wyjątkiem oczyszczalni w R.Ś. Zgodnie z zarządzeniem dyrektora z 1967 r. ubezpieczony miał obowiązek sprawowania stałego nadzoru nad pracownikami oczyszczalni. W latach 1967-1972 i 1974-1986 ubezpieczony nadzorował stale oczyszczalnie i wykonywał czynności biurowe w biurze znajdującym się na terenie oczyszczalni ścieków „Ś.” w T.G., gdzie pracował w szkodliwych i niehigienicznych warunkach. W tym okresie nie wykonywał żadnej pracy biurowej i administracyjnej w siedzibie dyrekcji. Sąd Okręgowy stwierdził, że pracę ubezpieczonego wykonywaną w okresie od 1 stycznia 1967 r. do 31 grudnia 1972 r. oraz od 1 lipca 1974 r. do 15 grudnia 1986 r. (w sumie 19 lat pracy), należy zaliczyć do pracy w szczególnych warunkach, wymienionej w wykazie A działu IX poz. 1, 2, 3 i 7 oraz dziale XIV poz. 24 pkt 1, stanowiącym załącznik Nr 1 do zarządzenia Nr 9 Ministra Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska z dnia 1 lipca 1983 r. w sprawie stanowisk pracy w zakładach pracy resortu administracji, gospodarki terenowej i ochrony środowiska, na których są wykonywane prace w szczególnych warunkach, uprawniające do niższego wieku emerytalnego oraz do wzrostu emerytury lub renty inwalidzkiej (Dz.Urz. Nr 2 poz. 3, powoływano dalej jako zarządzenie Nr 9). W ocenie tego Sądu, bez znaczenia było to, że ubezpieczony przeznaczał około 1 godziny dziennie na dojazd autobusem lub samochodem służbowym do poszczególnych oczyszczalni, ponieważ pozostawał w tym czasie do dyspozycji zakładu pracy. Za pracę w szczególnych warunkach Sąd Okręgowy uznał również pracę wykonywaną w okresie od 4 października 1996 r. do 31 sierpnia 2002 r., ponieważ także w tym okresie ubezpieczony nadzorował bezpośrednio, stale i przez wszystkie dniówki robocze pracę pracowników oczyszczalni. Zatem istnieją podstawy do przyznania ubezpieczonemu prawa do emerytury w oparciu o art. 32 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm., powoływanej dalej jako ustawa o emeryturach i rentach z

FUS), bowiem w dniu 26 stycznia 2002 r. ukończył on 60 lat, legitymuje się wymaganym ogólnym stażem pracy i 15 letnim okresem pracy w szczególnych warunkach.

Sąd Apelacyjny nie podzielił stanowiska Sądu Okręgowego i stwierdził, że zebrany w sprawie materiał dowodowy nie pozwalał na wyprowadzenie tak kategorycznych wniosków o wykonywaniu przez ubezpieczonego pracy w szczególnych warunkach w spornych okresach (od 1 stycznia 1967 r. do 31 grudnia 1972 r. i od 1 lipca 1974 r. do 15 grudnia 1986 r. oraz od 4 października 1996 r. do 31 sierpnia 2002 r.). W ocenie Sądu drugiej instancji, w świetle przepisów powołanego wykazu A działu IX poz. 1, 2, 3 i 7 oraz działu XIV poz. 24 zarządzenia Nr 9 - uznanie pracy ubezpieczonego za pracę w szkodliwych warunkach byłoby możliwe jedynie pod warunkiem, że praca ubezpieczonego polegałaby na sprawowaniu dozoru bezpośredniego, stale i w pełnym wymiarze czasu pracy nad pracownikami zatrudnionymi na stanowiskach pracy w kanałach ściekowych, przy oczyszczaniu ścieków i filtrów otwartych, przy wywozie nieczystości stałych i płynnych oraz na wysypiskach i wylewiskach nieczystości lub przy przyzmach kompostowych z nieczystości miejskich. Tymczasem ze zgromadzonego materiału dowodowego wynika, że zakres obowiązków ubezpieczonego w trakcie zatrudnienia był modyfikowany, jednak zawsze, poza dozorem inżynierjno-technicznym, obejmował także pracę biurową, którą zgodnie z zeznaniami świadków ubezpieczony wykonywał w pomieszczeniu na terenie oczyszczalni. Już to oznaczało, że ubezpieczony nie mógł wykonywać pracy w szczególnych warunkach stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Bez znaczenia dla takiej oceny pozostawało to, czy praca biurowa zajmowała ubezpieczonemu godzinę czy więcej, czy była wykonywana w budynku dyrekcji czy na terenie podległych oczyszczalni, czy była wykonywana w niehigienicznych warunkach. W rozpoznawanej sprawie zadaniem Sądu nie było ustalenie „niehigienicznych warunków pracy”, lecz ustalenie czy ubezpieczony wykonywał bezpośrednio stale i w pełnym wymiarze pracę na stanowiskach wskazanych w załączniku. Sąd Apelacyjny podkreślił też, że z materiału dowodowego wynika, że „w oczyszczalniach byli zatrudnieni brygadziści lub mistrzowie albo jedni i drudzy, zatem logicznym wydaje się, że to te osoby bardziej sprawowały bezpośredni nadzór nad pracownikami oczyszczalni wykonującymi pracę na stanowiskach wymienionych z załączniku Nr 1, aniżeli ubezpieczony jako kierownik”. Z tego względu Sąd ten uznał, iż Sąd Okręgowy przy dokonywaniu stanowczych ustaleń o wykonywaniu pracy w szczególnych warunkach stale i w pełnym wymiarze czasu

pracy przekroczył granice swobodnej oceny dowodów w rozumieniu art. 233 § 1 k.p.c.

W skardze kasacyjnej ubezpieczony powołał się na naruszenie przepisów prawa materialnego, w szczególności: art. 32 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS w związku z § 2 ust. 1 oraz § 4 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8 poz. 43 ze zm., powoływanego dalej jako rozporządzenie z 7 lutego 1983 r.), przez ich błędną wykładnię prowadzącą do odmowy uznania pracy wykonywanej w okresie od 1 stycznia 1967 r. do 15 grudnia 1986 r. za pracę w szczególnych warunkach z powodu niewykonywania przez skarżącego bezpośredniego nadzoru nad pracownikami produkcyjnymi oczyszczalni, a także przez przyjęcie, że okoliczność czy praca administracyjno-biurowa w latach 1967 - 1986 i 1996 - 2002 była wykonywana w szkodliwych i niehigienicznych warunkach w postaci nadmiernego hałasu i szkodliwych zapachów, na które są narażeni pracownicy oczyszczalni wykonujący pracę w szczególnych warunkach, pozbawiona była znaczenia prawnego. Skarżący powołał się także na naruszenie przepisów postępowania mogących mieć wpływ na wynik sprawy, a w szczególności: art. 233 § 1 k.p.c. oraz art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 382 k.p.c., przez odmienną ocenę dowodów zgromadzonych w postępowaniu dowodowym przez Sąd pierwszej instancji, (które Sąd Apelacyjny uznał za własne), bez przeprowadzenia własnego postępowania dowodowego oraz brak uzasadnienia zmiany oceny tych dowodów. W tych kontekstach, skarżący wskazał potrzebę dokonania wykładni art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS oraz § 2 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. jako okoliczność uzasadniająca przyjęcie skargi do rozpoznania.

Zdaniem skarżącego, wbrew stanowisku Sądu drugiej instancji, z treści schematów organizacyjnych PWiK w T.G. oraz z zeznań świadków wyraźnie wynika, że w latach 1967-1986 „na podległych mu oczyszczalniach nie było ani brygadzystów ani mistrzów za wyjątkiem oczyszczalni P. w P.Ś., gdzie mistrz zmianowy na jedną zmianę oraz oczyszczalni R.Ś., gdzie na wszystkich trzech zmianach byli zatrudnieni brygadziści”. Skarżący podkreślił ponadto, że jest rzeczą powszechnie znaną, że pracownicy zatrudnieni na stanowiskach dozoru inżynieryjno-technicznego, oprócz sprawowania bezpośredniego nadzoru muszą w pewnym rozmiarze wykonywać niezbędne prace administracyjno-biurowe, co nie pozbawia możliwości uznania ich

pracy za pracę w szczególnych warunkach. W ocenie skarżącego, zasadne było zatem uznanie, że dla przyznania wcześniejszej emerytury decydujące znaczenie powinno mieć wykonywanie prac administracyjno-biurowych w niehigienicznych warunkach i środowisku pracy, w którym pracownicy produkcyjni wykonują pracę w szczególnych warunkach. Taka wykładnia art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS i § 2 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. bardziej odpowiada celowi tych przepisów i ma oparcie w realiach życia gospodarczego, wykazach resortowych ministrów oraz zakładowych tabelach stanowisk pracy w szczególnych warunkach, a także uwzględnia niezmiernie ważny fakt, że skarżący wykonując swoją pracę administracyjno biurową w niewielkim rozmiarze na terenie oczyszczalni ścieków nadal znajdował się w niehigienicznych warunkach, będąc narażony na działanie tych samych szkodliwych czynników jak nadmierny hałas, szkodliwe zapachy i nadmierne zawilgocenie powietrza. W tym stanie rzeczy skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz o oddalenie apelacji organu rentowego albo o przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie ma usprawiedliwionych podstaw prawnych. Na gruncie art. 32 ust. 1, 2 i 4 ustawy o emeryturach i rentach w związku z § 2 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., prawo do emerytury w niższym od powszechnego wieku emerytalnym przysługuje wyłącznie pracownikom zatrudnionym w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na stanowiskach pracy wymienionych w rozporządzeniu lub w wykazach stanowiących jego załączniki. Wstępnie trzeba podkreślić, że nabycie prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym jest przywilejem w stosunku do nabywania emerytur w powszechnym wieku emerytalnym, przeto skorzystanie z tego prawa nie może podlegać uznaniu lub opierać się na wykładni rozszerzającej, ale powinno mieć oparcie w ustalonych okolicznościach faktycznych sprawy, które spełniają prawne wymagania zakwalifikowania określonej pracy jako zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. W tym zakresie Sąd Apelacyjny prawidłowo wskazywał, że do uznania spornych okresów zatrudnienia ubezpieczonego dla celów nabycia emerytury w niższym wieku emerytalnym wymagane byłoby udowodnienie, że na stanowisku kierownika kilku oczyszczalni ścieków wyko-

nywał on stale i w pełnym wymiarze czasu pracy w istocie rzeczy zatrudnienie w charakterze pracownika dozoru inżynieryjno-technicznego na oddziałach lub wydziałach, w których podstawowymi byłyby wyłącznie prace wykonywane przez „dozorowanych” pracowników zatrudnionych w kanałach ściekowych, przy oczyszczaniu ścieków i filtrów otwartych, przy wywozie nieczystości stałych i płynnych oraz na wysypiskach i wylewiskach nieczystości lub przy przyzmach kompostowych z nieczystości miejskich (pkt 24 działu XIV wykazu A w związku z pkt: 1, 2 i 3 zarządzenia Nr 9). Takie konieczne ustalenia dla uznania spornych okresów zatrudnienia ubezpieczonego za pracę w szczególnych warunkach zależą przede wszystkim od ustaleń faktycznych. Zważywszy jednak, że ubezpieczony w tych okresach był zatrudniony jako kierownik kilku oczyszczalni ścieków, to już *prima facie* powinno budzić wątpliwości, iż osoba na kierowniczym stanowisku pracy wykonywała wyłącznie zatrudnienie „wykonawczego” pracownika dozoru inżynieryjno-technicznego. Wykonywanie przez kierownika kilku oczyszczalni ścieków zatrudnienia w szczególnych warunkach dla celów nabycia emerytury w niższym wieku emerytalnym jest kwestią ustaleń faktycznych, które nie poddają się weryfikacji w postępowaniu kasacyjnym (art. 398¹³ § 2 k.p.c.), jeżeli sędziowska ocena zebranego w sprawie materiału dowodowego nie jest rażąco wadliwa lub oczywiście błędna.

W rozpoznawanej sprawie wstępnie trzeba podkreślić, iż Sąd Apelacyjny, który orzekał na podstawie materiału zebranego zarówno w postępowaniu w pierwszej instancji jak i w postępowaniu apelacyjnym, był władny zmienić ustalenia faktyczne stanowiące podstawę wydania wyroku Sądu pierwszej instancji i to bez potrzeby przeprowadzenia postępowania dowodowego uzasadniającego odmienne ustalenia (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 1999 r., III CZP 59/98, OSNC 1999 nr 7-8, poz. 124), co konsekwentnie oznaczało również, że mógł dokonać odmiennej oceny zebranych w sprawie dowodów. Ponadto Sąd drugiej instancji zweryfikował pierwszoinstancyjne ustalenia faktyczne na podstawie akt osobowych oraz zakresów czynności ubezpieczonego, trafnie podkreślając, że jego obowiązki nie ograniczały się jedynie do sprawowania, i to stałe oraz w pełnym wymiarze czasu pracy, bezpośredniego dozoru nad pracownikami zatrudnionymi w oczyszczalniach na stanowiskach zaliczanych do pracy w szczególnych warunkach, ale ponadto obejmowały nadzór nad funkcjonowaniem kierowanych przezeń oczyszczalni i przepompowni ścieków, ich właściwą eksploatacją, konserwacją urządzeń, kontrolę właściwego przebiegu procesów technologicznych i prawi-

dłowego działania poszczególnych elementów oczyszczania, prowadzenie analiz laboratoryjnych ścieków, planowanie produkcji, remontów, inwestycji i zaopatrzenia, prowadzenie statystyki, sprawozdawczości, raportów, itp. Tak szeroki zakres czynności zasadniczo i przekonująco podważał ustalenie Sądu pierwszej instancji, że ubezpieczony mógł stale i w pełnym wymiarze czasu pracy sprawować wyłącznie nadzór nad pracownikami zatrudnionymi w kanałach ściekowych, przy oczyszczaniu ścieków i filtrów otwartych, przy wywozie nieczystości stałych i płynnych oraz na wysypiskach i wylewiskach nieczystości lub przy przyzmach kompostowych z nieczystości miejskich, ponieważ przy takim oczywiście zawężonym rozumieniu obowiązków ubezpieczonego nie wykonywałby on licznych innych czynności przypisanych lub sprawowanych na zajmowanym kierowniczym stanowisku pracy. Odnosi się to chociażby do podkreślanej przez Sąd drugiej instancji potrzeby wykonywania prac biurowych, które nie stanowiły bezpośredniego udziału w dozorze pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach pracy, a nawet nie mogły sprowadzać się tylko do tego „nadzorczego” zakresu zatrudnienia ubezpieczonego, ale powinny obejmować opisowe i sprawozdawcze liczne inne zakresy odpowiedzialności kierownika kilku oczyszczalni. Wszystko to przemawiało za tym, że Sąd Apelacyjny prawidłowo ocenił zebrany w sprawie materiał dowodowy (art. 233 § 1 k.p.c. w związku z art. 382 k.p.c.), uznając, iż zatrudnienie ubezpieczonego na stanowisku kierownika kilku oczyszczalni ścieków, które nie ogranicza się jedynie do sprawowania stale i w pełnym wymiarze czasu pracy dozoru nad pracownikami zatrudnionymi w kanałach ściekowych, przy oczyszczaniu ścieków i filtrów otwartych, przy wywozie nieczystości stałych i płynnych oraz na wysypiskach i wylewiskach nieczystości lub przy przyzmach kompostowych z nieczystości miejskich, ale polega na wykonywaniu także innych licznych czynności służbowych związanych z odpowiedzialnością za prawidłową eksploatację i efekty działalności oczyszczalni, nie stanowi wykonywania pracy w szczególnych warunkach dla potrzeb nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym. Wszystko to sprawiało, iż w rozpoznawanej sprawie nie było możliwości faktycznych ani prawnych uznania spornych okresów zatrudnienia ubezpieczonego za pracę w szczególnych warunkach pracy dla celów nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym (art. 32 ust. 1, 2 i 4 ustawy o emeryturach i rentach w związku z § 2 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. oraz w związku z pkt: 1, 2, 3 i 24 działu XIV wykazu A zarządzenia Nr 9).

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy wyrokował jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

=====